

Jelka Melik*, Mateja Jeraj**

ARHIVISTIKA MED TEORIJO, ZAKONSKIMI DOLOČILI IN NJIHOVO IZVEDBO

Izvleček:

Arhivistika sodi med praktične znanosti, tiste, ki ne težijo le k teoretičnemu iskanju resnice, temveč tudi k uporabnosti. Sprva je bil predmet proučevanja arhivistike arhivsko gradivo, ki se je na kakršenkoli način znašlo v arhivskih skladiščih. Danes postaja predmet arhivske znanosti celotna pot dokumenta: od ustvarjanja preko njegovega nadaljnjega oziroma dokončnega oblikovanja do uporabe. Za zagotovitev ustreznega ravnanja z dokumenti in njihove hrambe pa je nujno potrebna zakonodaja, ki odraža arhivska načela in utemeljuje razlog obstoja arhivov ter njihove cilje. Zakonske določbe, ki imajo namen varovati arhivsko oziroma dokumentarno gradivo, morajo slediti tako sodobnim tokovom arhivske znanosti kot tehnološkim in informacijskim spremembam. Toda to nikakor še ni dovolj. Pravni akti s področja arhivske dejavnosti morajo biti tudi učinkoviti, kar pomeni, da v praksi delujejo.

Ključne besede:

arhivistika, arhivska zakonodaja, arhivi, arhivisti.

Abstract:

Archival Science between Theory, Legal Provisions and Their Implementation

Archival science may be listed among practical sciences which are not oriented only towards theoretical search for the truth but also strive for applicability. At first, archival research was focused on archives which, in one way or another, found its way into archival storages. Today, archival science is engaged in researching the entire path of a document: from its creation, through further and/or final drafting, to its application. In order to ensure that documents are managed and preserved in an appropriate manner, legislation, which reflects principles, justifies the need for the existence of archives and upholds their objectives, is required. Legal provisions aiming at protecting archives or documentary records must follow modern trends in the archival science as well as technological and information changes. Yet, this is hardly sufficient - archives related legislation must also be effective, which means that it must work in practice.

Key words:

archival science, archival legislation, archives, archivists.

A. ARHIVISTIKA

Arhivistika sodi med praktične znanosti, tiste, ki ne težijo le k teoretičnemu iskanju resnice, temveč tudi k uporabnosti. Naloga arhivistike je predvsem ohranitev za neko družbo oziroma državo pomembnih dokumentov. Kakor je znanost v splošnem sistematično in celovito spoznavanje predmeta, s katerim se ukvarja, tako je arhivska znanost sistematično spoznavanje dokumentov, ki imajo arhivsko vrednost, dela in vloge arhivov ter samega procesa ohranitve pomembnih zapisov.

* Dr. Jelka Melik, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1000 Ljubljana, Slovenija.

** Dr. Mateja Jeraj, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1000 Ljubljana, Slovenija.

Zanimivo je pogledati opredelitve arhivistike v slovenski in svetovni literaturi. V naši prvi Arhivistiki, ki sta jo napisala pravnik in pravni zgodovinar Sergij Vilfan ter zgodovinar Jože Žontar, lahko preberemo: »Arhivistika v širšem pomenu besede je veda, ki preučuje vsa dela, ki jih opravljajo arhivi (= zgodovinski arhivski zavodi), da bi se arhivsko gradivo ohranilo in da bi služilo svojemu namenu. Ko empirično obravnava ta dela, daje arhivistika tudi napotke za njihovo kar najbolj racionalno in uspešno opravljanje.«¹ Avtorja sta poudarila, da je treba v okviru arhivistike razločiti več vej, in sicer: arhivistiko v ožjem pomenu besede kot vedo, ki obravnava specifična strokovna dela, namenjena določitvi gradiva trajnega pomena in njegovi obdelavi z namenom, da se doseže njegova kar najboljša preglednost in uporabnost; arhivsko tehniko kot vedo, ki prenaša izkušnje naravoslovnih in tehničnih ved na arhive in arhivsko gradivo z namenom, da se gradivo kar najbolje fizično ohrani in uporablja v kar najboljših tehničnih pogojih (zgradbe, ureditev skladišč, konservacija, restavracija, mikrofilmanje itd.); zgodovino arhivov, ki preučuje nastanek in razvoj arhivov ter njihovega delovanja; in arhivsko pravoznanstvo - vedo, ki obravnava arhivsko pravo kot skupnost pravil, ki so po vsakokratnem pravnem redu obvezna za organizacijo arhivov in za delo v njih. Posebej sta poudarila, da je arhivistika (v ožjem pomenu besede) veda o načinu (metodiki) strokovnega dela arhivov, ne pa raziskovalna veda v tem smislu, da bi bil njen končni lastni namen ugotavljanje nekih naravnih ali družbenih zakonitosti ali pa raziskovanje družbenih pojavov sploh. Prav tako sta poudarila, da je cilj ali namen arhivistike, da se arhivsko gradivo ohrani in napravi kar najbolj uporabno za razne družbene potrebe, od katerih so na prvem mestu potrebe zgodovinske vede, zaradi česar je arhivistika v tem pomenu pomožna veda zgodovine.²

Že nekaj let kasneje, leta 1984, je Jože Žontar napisal učbenik arhivistike za srednje šole, v katerem jo je opredelil kot vedo o arhivskem gradivu. Njen predmet preučevanja je arhivsko gradivo. Učila naj bi nas o lastnostih arhivskega gradiva, kako ga odbiramo, kako ga usposobimo za uporabo, kako njegovo uporabo omogočamo ter kako ga varujemo. Arhivistiko prištevamo, nadaljuje Žontar, med družbene vede, ker je arhivsko gradivo vir za preučevanje preteklosti družbe. Varstvo arhivskega gradiva sodi deloma v področje prava, deloma pa v področje raznih tehničnih ved (kemije, gradbeništva ipd). Lastnosti arhivskega gradiva so v veliki meri odvisne od načina pisarniškega poslovanja, to je od ravnanja z dokumentarnim gradivom ob njegovem nastanku. Na številnih področjih se arhivistika prepleta z drugimi vedami. Avtor posebej izpostavlja, da je ta veda interdisciplinarna.³

Najnovejše delo Jožeta Žontarja Arhivska veda v 20. stoletju je izšlo leta 2003. O ciljeh arhivistike je tu med drugim zapisano naslednje: »Ob izpolnjevanju upravnih, pravnih ali siceršnjih poslovnih aktivnostih nastajajo pri oblastnih organih, zavodih, podjetjih, društvih ali posameznih osebah in družinah v funkcionalno povezanih celotah raznovrstni zapisi. Proučujejo jih različne vede, vsaka s svojih vidikov ... Arhivska veda (arhivistika) pa jih obravnava s ciljem, kako jih usposobiti, da bodo postali vir za preučevanje preteklosti, to je za nov namen v primerjavi s tistim, zaradi česar so nastali, ter da se bodo neomejeno dolgo ohranili.«⁴ Avtor podčrtava, da je predmet preučevanja arhivistike metodologija dela z arhivskim gradivom, kar pa še ne pomeni, da je to veda o arhivskem gradivu, saj je usmerjena v celoto

---

¹ Vilfan, Žontar, *Arhivistika*, str. 16.

² Povzeto po: Vilfan, Žontar, *Arhivistika*, str. 6-20.

³ Žontar, *Arhivistika*, str. 12.

⁴ Žontar, *Arhivska veda v 20. stoletju*, str. 7.

gradiva, ne pa v posamezne dokumente. Meni, da se je sredi 20. stoletja arhivistika preoblikovala v funkcionalno znanost, katere samostojnost je utemeljena na posebnem značaju njenega predmeta. Arhivistika je kot vsaka druga veda doživela v teku časa pomembne spremembe. Žontar razlikuje teorijo arhivistike in arhivsko prakso. Arhivska teorija ugotavlja, kateri so njeni splošni pojmi in splošna načela, arhivska praksa pa praktično delovanje arhivov pri uporabi teh načel. Arhivistika zanj ni univerzalna veda, razvijala naj bi se ob upoštevanju nacionalnih in regionalnih danosti, zlasti tistih, ki so posledica struktur gradiva in prakse. Arhivistika je preko vsebine gradiva povezana z najrazličnejšimi vedami.⁵

V slovenskem prostoru je torej arhivistika v teoriji pojmovana kot veda, ki služi predvsem raziskovanju preteklosti.

Pa pogledjmo še nekaj opredelitev arhivske znanosti, ki so jih podali nekateri tuji arhivski strokovnjaki iz najnovejše dobe, s konca prejšnjega in začetka tega stoletja. V svetu široko poznana Italijanka Luciana Duranti je leta 1997 označila arhivistiko kot celoto vedenja o naravi in značilnostih arhivskega dela ter dejavnosti arhivov, ki je sistematično urejena v teorijo, metodologijo in prakso. Arhivska teorija naj bi bila celota idej o arhivskem gradivu, arhivska praksa pa celota idej, ki jih imajo arhivisti o tem, kako je treba z arhivskim gradivom postopati. Arhivska praksa naj bi odražala uporabo tako teoretičnih kot metodoloških idej v stvarnosti. Durantijeva torej arhivistiko razume bolj kot teoretično strukturo, ki podpira arhivsko poslovanje, kot akademsko disciplino.

Nizozemec Theo Thomassen je zapisal, da se arhivska znanost razlikuje od drugih znanosti po svojih namenih oziroma ciljeh, predmetu ali objektu in metodologiji. Njen predmet naj bi bile informacije, vezane na proces njihovega nastanka oziroma, povedano drugače, predmet arhivistike naj bi bila tako informacija sama kot tudi postopki, ki so jo povzročili in oblikovali. Po Thomassenovem mnenju je namen arhivistike osnovati in vzdrževati obstojnost in uporabnost zapisov ter njihovo medsebojno povezanost, njena metoda pa je zaznava, analiza in ohranitev povezave med funkcijo zapisane informacije na eni strani in njeno obliko, sestavo in izvorom na drugi.

Nils Nilsson, znameniti švedski poznavalec arhivske teorije, je zapisal, da arhivska znanost obsega znanstveni študij lastnosti arhivskega gradiva in razvoj metod, ki so nujne za njegovo odbiranje, ohranitev in uporabo. Bistvo te znanosti naj bi bila teorija o lastnostih arhivskega gradiva, njegovi ureditvi in načelih te ureditve.⁶

Hermann Rumschöttel, nemški arhivski strokovnjak, je zapisal, da je arhivistika avtonomna disciplina, razširjena po vsem svetu. To hipotezo podpirata že sam obstoj in pogosta raba izraza arhivistika (nemško *Archivistik*, francosko *archivistique*, italijansko in špansko *arrchivistica*). Strokovni časopisi oziroma revije, priročniki, učni načrti arhivskih šol, tečajji, ki jih ponujajo univerze, programi kongresov in strokovnih posvetovanj dovoljujejo sklepanje, da arhivistične raziskave obravnavajo naslednja področja: arhivi kot institucije in organizacije, arhivsko gradivo kot gradivo dokumentacije in informacije ter dejavnost arhivistov.⁷

⁵ Povzeto po: Žontar, *Arhivska veda v 20. stoletju*, str. 7-20.

⁶ Wallin, *The multidisciplinary character of archival science*.

⁷ Rumschöttel, *The Development of Archival Science as a Scholarly Discipline*, str. 143-155; Košir, *Arhivistika - pot do samostojne znanstvene discipline*, str. 295.

Eden najvidnejših arhivistov, po izobrazbi pravnik in pravni zgodovinar, Nizozemec Eric Ketelaar, je na svoji spletni strani zapisal približno takole: Arhivistika se osredotoča na zapise, ki nastajajo pri poslovanju in delovanju, kar jim določa celoten pomen oziroma okvir, sestav in obliko (kontekst, strukturo in formo). Tradicionalno je bilo predmet arhivistike arhivsko gradivo v času, ko je že prestopilo prag arhivskih skladišč, pred nedavnim pa je postala predmet njenega proučevanja celotna pot dokumentov, od ustvarjanja zapisov preko njihovega nadaljnjega oziroma dokončnega oblikovanja do uporabe. Arhivistiko zadevajo tudi temeljna vprašanja o tem, kaj vpliva v družbi, pri organizaciji ali posameznikih na nastajanje in ohranjanje dokumentov oziroma z drugimi besedami, arhivistika išče vzroke in načine nastanka dokumentov ter ugotavlja, katere dokumente je treba ohraniti.⁸ Poleg tega Ketelaar še poudarja, da nova funkcionalna arhivistika počasi vedno bolj nadomešča deskriptivno arhivsko znanost.

Podobno tudi italijanski arhivski raziskovalec Oddo Bucci meni, da je arhivistika spremenila svoj karakter. Bila naj bi pozitivistična, fizična in moderna, sedaj pa naj bi postajala historična, virtualna in postmoderna.⁹

Težišče arhivistike se je torej premaknilo od zapisov kot predmeta k zapisom kot delom procesa in funkcije v organizaciji. Nekateri raziskovalci, kot je na primer znameniti kanadski arhivski teoretik Terry Cook, govorijo o novi arhivski paradigmi (»archival paradigm«). Po Cookovem mnenju naj bi arhivska znanost dandanes našla inspiracijo bolj v funkcionalni analizi ustvarjanja zapisov in sodobnih socialnih teorijah kot v ureditvi in deskripciji zapisanih produktov, najdenih v arhivih.¹⁰

Ta kratek pregled nam kaže razvoj arhivistike in širjenje predmeta njenega proučevanja. Pisana paleta opredelitev arhivske znanosti dokazuje, da se veda še vedno spreminja, da postaja predmet, ki ga obravnava, vse obsežnejši, njen namen pa vse širši. Kljub poizkusom, da bi arhivistiko povezali s knjižničarstvom, muzealstvom¹¹ in drugimi podobnimi strokami, da bi prikrili njeno prepletenost s politiko, pa tako pomen arhivske vede kakor tudi pomen arhivov vztrajno raste in se krepi. Švedski arhivski strokovnjak Claes Granström izpostavlja štiri dejavnike, ki po njegovem mnenju najmočneje vplivajo na dramatične spremembe v arhivski stroki. To naj bi bili: dosežki informacijsko-komunikacijskih tehnologij, razvoj demokracije, internacionalizacija in hitro spreminjajoče se družbene strukture.¹² K vsemu temu bi lahko dodali še pomembne izkušnje postsocialističnih držav, kjer je arhivsko gradivo nepogrešljivo pri uveljavljanju pravic oziroma popravi krivic.

B. ARHIVSKA ZAKONODAJA IN PRAKSA

Zakonske določbe, ki imajo namen varovati arhivsko oziroma dokumentarno gradivo, so seveda zelo pomembne, in morajo slediti sodobnim tokovom arhivske znanosti. Toda tudi to nikakor ni dovolj. Pravni akti s področja arhivske dejavnosti morajo biti tudi učinkoviti, kar pomeni, da v praksi tudi delujejo. Zakonodaja oziroma arhivsko pravo mora slediti sodobnim tokovom arhivske znanosti. Praksa pa naj kaže, kje so napake, kje je bilo izgubljeno ali uničeno gradivo zaradi

---

⁸ Ketelaar, *What is arhivistics or archival science*.

⁹ Povzeto po: Cook, *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts*, *Archival Science*, str. 13.

¹⁰ Cook, *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts*, *Archival Science*, str. 13.

¹¹ Lodolini, *The War of Independence of Archivists*, *Archivaria* 28.

¹² Granström, *E-uprava in upravljanje z dokumenti - zahteve, problemi in rešitve*, str. 56-63.

pomanjkljive zakonske zaščite, kje in zakaj je prišlo do neustreznega izvajanja zakona.

Pogled v preteklost naše (jugoslovanske in kasneje slovenske) arhivske zakonodaje kaže, da je le-ta upoštevala dosežke arhivistike in jih - v glavnih obrisih seveda - prelivala v zakonske člene, praksa pa je narekovala njihove popravke. Tudi sedanji Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA)¹³ je na novo uredil varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva v elektronski obliki ter dopolnil pravno ureditev varstva arhivskega gradiva. Pomembna pridobitev je nova opredelitev arhivskega gradiva, ki ni več le tisto dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za znanost in kulturo, temveč tudi za pravno varnost. Prav tako je nova in zelo dobrodošla tudi določba o večji vključenosti ustvarjalcev gradiva v sam proces odbiranja oziroma določanja arhivskega gradiva.

V letih po uveljavitvi arhivskega zakona in drugih podzakonskih aktov pa so se pokazale tudi pomanjkljivosti, ki bi jih bilo treba odpraviti. Vsekakor naj bi bila v ospredju:

- boljša zaščita klasičnega dokumentarnega gradiva;
- boljše sodelovanje znotraj arhivske službe;
- večja skrb za razvoj arhivske stroke kakor tudi njen večji vpliv pri odločanju o važnih vprašanjih s področja delovanja arhivske službe.

Tudi nekatere določbe o hrambi elektronskega gradiva niso povsem jasne in bi jih bilo treba dopolniti.

Poglejmo si поблиžje nekaj problemov, ki se nama zde še posebej potrebni ustrezne in pretehtane rešitve.

- 1.) Večina ustvarjalcev arhivskega gradiva danes posluje tako s papirnimi kot z elektronskimi dokumenti in nedvomno se bo takšno stanje nadaljevalo. Vendar pa elektronski način poslovanja na vseh področjih vse bolj izpodriva dokumente v fizični obliki (na papirju, filmu itd.). »Z razvojem sodobnih tehnologij delo z elektronskimi podatkovnimi bazami in dokumenti v elektronski obliki izpodriva tradicionalno pisarniško poslovanje, elektronska pošta nadomešča klasično pošiljanje papirnatih dopisov, papirnatih obrazce in vloge nadomeščajo elektronske (spletne) vloge in tako naprej. Posledica uvajanja elektronskega poslovanja v prav vse sfere delovanja pravnih in fizičnih oseb je zato velik porast količine dokumentarnega gradiva v digitalni obliki, ki ga ni mogoče ohranjati ali hraniti v fizični papirni obliki. Tako zasebni in javni sektor kot posamezniki se zato srečujejo s številnimi vprašanji, ki jih prinaša delo z dokumentarnim gradivom v digitalni obliki.«¹⁴ Ob tem dejstvu javni arhivi nikakor ne morejo ostati brezbržni. Zato je prav, da je leta 2006 stopila v veljavo nova arhivska zakonodaja, ki je dotedanjo ureditev varstva arhivskega gradiva nadgradila oziroma dopolnila s celovitim varstvom vsega gradiva (tako arhivskega kot dokumentarnega) v elektronski obliki. Elektronsko gradivo ima

¹³ Uradni list RS, št. 30/2006.

¹⁴ Vladimir Žumer, *Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih*, str. 37.

namreč drugačne značilnosti od gradiva v fizični obliki, kar je odprlo veliko novih vprašanj, med drugim tudi, kako je treba oblikovati elektronske dokumente, kako zagotoviti dostop do njih in kako jih ovrednotiti oziroma odbrati. Medtem ko je bilo arhivsko gradivo na papirju mogoče odbrati iz dokumentarnega gradiva tudi po več desetletjih od nastanka, pa to pri elektronskem gradivu ni več mogoče. Elektronskih dokumentov namreč po določenem času ne bo več ali pa ne bodo več uporabni (berljivi), zaradi česar je treba že takoj ob njihovem nastanku poskrbeti za njihovo zaščito. Pomembno je torej, da ima arhiv, tako iz kratkoročne kot iz dolgoročne perspektive, zakonsko pooblastilo za sodelovanje z ustvarjalci arhivskega gradiva na začetni stopnji vzpostavitve in predpisovanja zahtev na področju upravljanja z dokumentarnim gradivom.

Praksa pa je pokazala, da bo pot do uresničitve zakonskih določb daljša in zapletenejša, kot so predvideli načrtovalci sedanje zakonodaje. Problemi so se pokazali tako pri pregledih elektronskega upravljanja z dokumentarnim gradivom, ki jih arhivisti Arhiva Republike Slovenije (ARS) opravljajo pri ustvarjalcih arhivskega gradiva, kot pri sestavljanju navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva in tudi pri delu komisije za potrjevanje notranjih pravil, ki deluje v sklopu ARS.

V nasprotju s predvidevanji oblikovalcev ZVDAGA, ki so pričakovali, da bodo svoja notranja pravila v potrditev pošiljale državnemu arhivu (ARS) predvsem javnopravne osebe - ustvarjalci arhivskega gradiva, je praksa pokazala povsem drugačno sliko. Notranja pravila namreč pošiljajo v presojo in potrditev predvsem zasebnopravne osebe (gospodarske družbe in finančne ustanove), ki želijo s potrditvijo notranjih pravil pri državnem arhivu na najbolj enostaven način zagotoviti pravno veljavo svojih dokumentov. Še v večjem številu želijo potrditev svojih notranjih pravil pridobiti ponudniki storitev, ki želijo akreditirati storitev zajema in hrambe dokumentarnega gradiva v digitalni obliki ali katerokoli spremljevalno storitev, poleg tega pa jim potrjena notranja pravila pri državnem arhivu tudi dvigujeta ugled in ceno na trgu dela. Javnopravne osebe s področja uprave in pravosodja pa do sedaj večinoma še niso uspele sestaviti notranjih pravil, zaradi česar obstaja po eni strani dvom o ustreznosti njihovega upravljanja z elektronskimi dokumenti in njihove hrambe, po drugi pa se postavlja vprašanje o jasnosti in konkretnosti obstoječe zakonodaje.

Nekoliko vprašljiv je tudi sam postopek potrjevanja notranjih pravil. 7. člen Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAG)¹⁵ določa, da Arhiv Republike Slovenije predložena notranja pravila potrdi in jih vpiše v register potrjenih notranjih pravil, če ugotovi, da so skladna z ZVDAGA, UVDAG in Enotnimi tehnološkimi zahtevami (ETZ).¹⁶ V nasprotnem primeru pa lahko naredi dvoje: notranjih pravil ne potrdi in vpis v register potrjenih notranjih pravil zavrne ali pa določi rok za odpravo pomanjkljivosti in vpis v register zavrne šele po izteku tega roka, če vlagatelj pomanjkljivosti ni odpravil. O številu zahtevkov za odpravo pomanjkljivosti UVDAG ne govori. Zaradi želje po tem, da bi čim več vlagateljev skladno z zakonodajo uredilo hrambo elektronskega dokumentarnega in arhivskega gradiva oziroma upravljanje

---

¹⁵ Uradni list RS, št. 86/2006.

¹⁶ ETZ so objavljene v publikaciji *Arhivski predpisi v Republiki Sloveniji*, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2007, dostopne so na spletni strani Arhiva Republike Slovenije.

storitev, je komisija za presojo notranjih pravil pri Arhivu Republike Slovenije podala tudi po več zahtevkov za odpravo pomanjkljivosti, zaradi česar je marsikateri postopek potekal zelo dolgo. Posledica vsega tega je, da je bilo od leta 2007 do konca leta 2010 potrjenih in vpisanih v register le 26 notranjih pravil in 1 vzorčna notranja pravila, kar nekaj postopkov pa še poteka. 24 potrjenih notranjih pravil pripada osebam zasebnega prava (od teh je kar 14 ponudnikov opreme in storitev) in samo 2 javnopravnim osebam. Komisija za potrjevanje notranjih pravil pri Arhivu Republike Slovenije je sicer skušala rešiti problem na več načinov. Njeni člani so organizirali številna izobraževanja (predavanja, tečaje ipd.) za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom pri ustvarjalcih arhivskega gradiva, oblikovali so kontrolni seznam, ki služi kot pomoč pri izvajanju postopka potrjevanja notranjih pravil, preverjanju njihovega izvajanja in preverjanju izpolnjevanja pogojev za pridobitev akreditacije storitev v skladu z zahtevami ZVDAGA, UVDAG, ETZ in pravili stroke. Namenjen je tako presojevalcem kot vlagateljem. A vse to ni bilo dovolj. Pokazalo se je, da brez sprememb in dopolnitev arhivske zakonodaje ne bo mogoče doseči ustrezne in varne hrambe elektronskega arhivskega gradiva. Potrjevanje notranjih pravil v obstoječi obliki pomeni veliko obremenitev za državni arhiv. Ker državni arhiv prvenstveno varuje javno arhivsko gradivo in ker se med zasebnopravnimi osebami vse bolj uveljavlja certificiranje v skladu z mednarodnimi standardi kakovosti, informacijske varnosti in sorodnimi standardi (npr. ISO 9001, ISO 27001, ISO 15489 itd.), bi bilo veliko racionalneje, če bi skladnost notranjih pravil zasebnopravnih oseb z zahtevami tega zakona, na njegovi podlagi izdanimi podzakonskimi predpisi in enotnimi tehnološkimi zahtevami ter pravili stroke preverjali neodvisni strokovnjaki (ali organizacije) - preizkušeni revizorji informacijskih sistemov.

- 2.) Pomanjkljiva je tudi ureditev varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva v fizični obliki. Ob razmišljanjih o elektronskih arhivih in novem načinu poslovanja z dokumentarnim gradivom pa ne bi smeli pozabiti na papirne dokumente. Izrabiti moramo nov, nastajajoč položaj arhivov. Zaščititi moramo celotno dokumentarno in ne le elektronsko zapisano gradivo. O zaščiti dokumentarnega gradiva v fizični obliki sedaj veljavni zakon skorajda ne govori. Pa vendar praksa kaže, da bi bilo treba tudi arhivsko gradivo v fizični obliki ustrezneje zaščititi. Res je sicer, da v zadnjem desetletju pri vseh organizacijah in ustanovah pospešeno nastaja gradivo v digitalni obliki, vedno pogosteje pa tudi prihaja do digitalizacije gradiva, ki je nastalo v fizični obliki. Kljub temu pri ustvarjalcih arhivskega gradiva še vedno nastaja arhivsko gradivo tudi na papirju, poleg tega pa marsikje še obstajajo velike količine arhivskega gradiva v fizični obliki, še predvsem na papirju, ki ga pristojni arhivi iz različnih razlogov še niso prevzeli. Čeprav so slovenski javni arhivi do danes izdali že precejšnje število navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva, pa ponekod teh navodil še nimajo. Dogaja se tudi, da imetniki gradiva arhivu ne navedejo vseh vrst gradiva, ki jih hranijo. V takih primerih so navodila nepopolna in lahko prihaja do namernih ali pomotnih uničenj. O tem pričajo številni primeri iz neposredne preteklosti, ko so bili razni dokumenti bodisi najdeni na smetišču ali pa evidentno uničeni. Takim nevšečnostim, če se zelo milo izrazimo, se po sedanji zakonodaji lahko izognemo le tako, da proglasimo za arhivsko vse gradivo določenega obdobja. V tem primeru pa je treba zakonsko zagotoviti pravico arhiva, da naknadno odvzame status

arhivskega gradiva določenim dokumentom, za katere se naknadno ugotovi, da niso vredni trajne hrambe.

- 3.) Zagotoviti bi bilo treba močnejši vpliv stroke na poslovanje arhivov. V arhivski službi pogrešamo najprej delovna mesta za arhiviste, ki bi bili zadolženi za razvoj arhivske stroke oziroma znanosti in prav tako za permanentno izobraževanje arhivistov praktikov. Morda bi bilo dobro, če bi obstajal poseben arhivski strokovni svet, ki bi poleg direktorjev posameznih arhivov sprejemal odločitve kot na primer glede dostopnosti določenega gradiva, v določenih primerih presojal ustreznost navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva in oblikoval mnenja tudi glede drugih vprašanj.
- 4.) Doseči bi bilo treba enotnejše in bolj učinkovito delovanje obstoječih arhivov. V arhivih namreč že delujejo delovne skupine, ki bi potrebovale le močnejša, na zakonu temelječa pooblastila. Te skupine bi lahko nadomestile centralizacijo arhivske službe in hkrati poskrbele za poenotenje arhivske prakse ter skupen in usklajen pristop k ustvarjalcem arhivskega gradiva.
- 5.) Verjetno bi ne bila odveč tudi jasnejša, bolj pretehtana in obširnejša določila o dostopu do arhivskega gradiva oziroma varovanju osebnih podatkov in tajnosti, usklajena s priporočili EU ter zakonodajo, ki ureja dostop do informacij javnega značaja. Tudi na tem področju smo priča več neprijetnim zapletom.

Opozorili sva le na nekaj pomanjkljivosti arhivskega prava, ki sva jih opazili pri delu v Arhivu Republike Slovenije in spremljanju domače in tuje arhivistične literature. Prepričani sva, da je obstoječa zakonska in podzakonska določila treba dograjevati in se varovati prevelikih sprememb in povsem novih rešitev, ki bi lahko kaj hitro namesto napredka prinesle poslabšanje že dosežene ravni delovanja arhivske službe in povsem nove probleme.

VIRI IN LITERATURA

- Cook, Terry: *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts*. *Archival Science*, zvezek 1, št. 1, Kluwer Academic Publisher, 2000, str. 3-24.
- *Enotne tehnološke zahteve, 1.0*, dostopno na spletni strani ARS <http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/E-ARHIVI/obrazci/ETZ.pdf> (objavljene so tudi v publikaciji *Arhivski predpisi v Republiki Sloveniji*, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2007).
- Granström, Class: *E-uprava in upravljanje z dokumenti - zahteve, problemi in rešitve*. *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja 4, št. 1, Maribor 2005, 56-63.
- Ketelaar, Eric: *What is archival science*. Pridobljeno s spletne strani <http://cf.hum.uva.nl/bai/home/eketelaar/index.html>.
- Košir, Matevž: *Arhivistika - pot do samostojne znanstvene discipline*. *Arhivi* 25, št. 1, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2002, str. 295-301.
- Lodolini, Elio: *The War of Independence of Archivists*, *Archivaria* 28. Pridobljeno s spletne strani <http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/article/view/11569/12515>.

- *Rumschöttel, Hermann: The Development of Archival Science as a Scholarly Discipline, Archival Science 1, Kluwe Academic Publishers, Printed in the Netherlands, 2001, str. 143-155.*
- *Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivov, Uradni list RS, št. 86/2006.*
- *Vilfan, Sergij, Žontar, Jože: Arhivistika. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1973.*
- *Wallin, Patrik: The multidisciplinary character of archival science. Pridobljeno s spletne strani <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:XfB1L6bA85IJ:www.info.uta.fi/tutkimus/regim/seminars/Wallin.pdf+Patrik+Wallin,+The+multidisciplina>.*
- *Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivov, Uradni list RS, št. 30/2006.*
- *Žontar, Jože: Arhivistika. Ljubljana: Dopolna delavska univerza Univerzum, 1984.*
- *Žumer, Vladimir: Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. Arhivski predpisi v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2007, str. 29-43.*

SUMMARY

ARCHIVAL SCIENCE BETWEEN THEORY, LEGAL PROVISIONS AND THEIR IMPLEMENTATION

Archival science may be listed among practical sciences which are not oriented only towards theoretical search for the truth, but also strive for applicability. It is mainly concerned with the preservation of documents that are important for a society or a state.

At first, archival research was focused on archives which, in one way or another, found its way into archival storages. Archivists were mere guardians of these documents and only gradually assumed a more active role. Through the process of appraising and selecting archives out of documentary records, the role of archivists gradually evolved and therefore they became co-creators of a society's, organization's or individual's memory. Only recently, i.e. at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, the scope of archivist's work has expanded to include the very origin of documents.

Today, archival science is engaged in researching the entire path of a document: from its creation, through further and/or final drafting, to its application. Archival science is also concerned with basic questions, namely: what societal, organizational or personal factors influence the creation and preservation of documents, how and why documents are created, and which documents should be preserved.

In order to ensure that documents are managed and preserved in an appropriate manner, legislation, which reflects principles, justifies the need for the existence of archives and upholds their objectives, is required. Legal provisions aiming at protecting archives or documentary records must follow modern trends in the archival science as well as technological and information changes. Yet, this is hardly sufficient - archives related legislation must also be effective, which means that it must work in practice.

An overview of our past archives legislation (Yugoslav and later Slovenian) shows that developments and findings of archival science were included and transformed into legal provisions in more or less rough outlines, whilst their amendments were prompted by the practice. The Protection of Documents and Archives and Archival Institutions Act currently in force, introduced new regulations

for the protection of records and archives in electronic form and upgraded the legal regulation of the protection of archival documents. An important contribution brought about by this Act was a new definition of archives, which now covers not only documents of lasting significance to science and culture, but also documents relevant to legal certainty. Another new and significant feature was the provision requiring the creators of documents to actively participate in the process of selecting and/or identifying archives.

Some shortcomings of the Act have become apparent since its adoption and should be addressed when amending the existing Act or drafting a new piece of legislation, which should focus on better protection of standard documentary records, on improving cooperation within the archives and encouraging the development and interventions of archival science. There are some rather ambiguous provisions relating to the storage of electronic records which also need to be amended.